

НАУКОВА
ФІЛОЛОГІЧНА
ОРГАНІЗАЦІЯ
«ЛОГОС»

Міжнародна
науково-практична конференція

«ПРІОРИТЕТИ СУЧАСНОЇ ФІЛОЛОГІЇ:
ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА»

22-23 листопада 2013 р.

м. Львів

4. Литературная энциклопедия: В 11 т. – М., 1934. – Т. 9.
5. Реализм русской литературы 60-х годов XIX века. – Л., 1974.

Слободян О. В.
аспірант

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
м. Луганськ, Україна

ДИАЛЕКТОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ НАРОДНИХ ГЕОГРАФІЧНИХ ТЕРМІНІВ В УКРАЇНСЬКИХ ГОВІРКАХ

Словникове розмаїття народних географічних термінів потребує ретельного вивчення й аналізу в етимологічному, семантичному та багатьох інших аспектах. Тому мета статті – з'ясувати стан дослідженості народних географічних термінів у різних говірках української мови.

Слов'янська географічна термінологія стала об'єктом пильної уваги дослідників досить давно, проте багато її проблем досі не знайшли свого вирішення. У діалектній лексикології та топоніміці однією з найважливіших залишається проблема співвідношення споконвічних і запозичених термінів, які функціонують у складі тієї чи тієї говірки [3, с. 29].

Поняття «народна географічна термінологія» трактується дослідниками неоднозначно: відмінності проглядаються в його денотативній наповненості, способах відмежування від лексичних оказіоналізмів, класу топонімів (мікротопонімів). Проблема ідентифікації народного географічного терміна стає ще більш актуальною, оскільки в мові населення одне й те саме слово набуває різних статусних характеристик. Усе це зумовлює необхідність спеціального розгляду названого поняття.

Народна географічна термінологія – традиційне позначення категорій діалектних слів, які називають позитивні й негативні форми рельєфу (гора – яма), водойми (річка, струмок, озеро, болото), місця, де виростають / не виростають дерева, чагарники, трави (ліс, луг, поле) тощо. Дослідниками

вже зазначалося, що народна географічна термінологія, номінативно за своїм характером, є частиною лексичної сфери діалекту, тому сама суть словотворчих і семантичних процесів, що відбуваються в її межах, не відрізняється принципово від процесів, що відбуваються за її межами. Проте географічна термінологія являє собою вельми специфічний фрагмент традиційного діалектного лексикону. «Термінологічність» географічного терміна, зазначає В. Васильєв услід за Л. Чернейко, висвічується на тлі діалектної моносистеми, де подібне слово має всі ознаки наукового терміна за винятком одного – виражає поняття, вироблене не в результаті цілеспрямованого вивчення, а внаслідок повсякденного досвіду. Своєрідність народних географічних термінів виявляється на рівні діалектного континууму: на відміну від наукових, їм притаманні полісемантичність, експресивність, широка варіативність, складність синонімічних відносин. У функціональному відношенні специфіка народної географічної термінології полягає в її пов'язаності з регіональною топонімією (мікротопонімією). У реальності спостерігаємо взаємодію онімів і апелятивів, причому взаємоперехід «географічний термін (апелятив)» → «топонім (мікротопонім)», зазвичай, ситуативно зумовлений: одне і те саме слово залежно від установки мовця може виступати і як термін, і як топонім (мікротопонім). Процеси топонімізації та термінологізації широко представлені на всій українській території. При цьому місцеві жителі часто вже не розрізняють «власний» або «номінальний» сенс відомих географічних термінів, що вказують на поодинокі, а також значущі, суттєві в просторі говірки географічні реалії.

Методичний аспект розмежування географічного терміна й топоніма (мікротопоніма), що функціонують в умовах діалектного мовлення, позначений у роботах М. Толстого. Дослідник зазначав, що в мовній практиці межа між зазначеними категоріями слів є умовною, оскільки «в окремих говірках (окремих населених пунктах) географічний термін перетворюється на топонім» [Толстой 1969: 201]. У цих умовах, на думку М. Толстого, «відмінність топоніма від географічного терміна ... можна пояснити статистично: топонім – поодинокий, географічний термін – множинний» [3, с. 31].

Одними з перших дослідників географічної номенклатури стали саме географи. Цінність їх досліджень для філологів насамперед у тому, що географічна апелятивна лексика збиралась і детально описувалась у безпосередньому зв'язку з ареальним планом досліджуваної території, як, на-

приклад, у праці словенського географа Р. Бадюри «Народна географія». Прагнення географів до створення системи національної наукової географічної термінології на основі місцевої знайшло відображення у працях Й. Цвіча, Е. та В. Мурзавих та інших.

Системний опис самостійно зібраного поліського місцевого географічного матеріалу на широкому загальнослов'янському тлі з урахуванням лінгвістичних, географічних, етнографічних, історичних та культурних чинників здійснив відомий слов'янський етнограф К. Мошинський у монографії «Заметки о славянской топографической и физиографической терминологии, основанные преимущественно на белорусско-полесском материале».

Першим власне лінгвістичним дослідженням географічної термінології стала монографія Й. Шутца «Географічна термінологія сербохорватської мови», у якій було здійснено класифікацію сербохорватських географічних номенив за словниками та лексикологічними працями, виконано порівняльний аналіз уживання номенклатурної лексики в різних термінологічних сферах (зокрема, у географічній і ткацькій). Мовознавець вивів залежність виникнення й функціонування географічних апелятивів від реалічного плану, проаналізував місце сербохорватської географічної номенклатури на тлі загальнослов'янської. Семантичну класифікацію лексики за типами географічних об'єктів на матеріалі Варшавського словника та деяких інших джерел здійснив П. Нітче у монографії «Географічна термінологія польської мови».

Достіть повно досліджена географічна апелятивна лексика в інших слов'янських мовах: білоруській – І. Яшкінім, болгарській – Е. Григорян, македонській – М. Агрировським, польській – П. Нітче, російській – В. Дьяковою, Г. Карнаушенко, П. Маштаковим, В. Мокієнком, Е. і В. Мурзавихи, Л. Невською; сербсько-хорватській – Ю. Шутц; чеській і словацькій – Р. Малько [5, с. 17].

Українська діалектна географічна апелятивна лексика була предметом системного дослідження. Так, описана в етимологічному та ареальному аспектах гідрографічна номенклатура південно-західних говірок (Й. Дзендзелівський, М. Юрковський) [5, с. 18].

Порівняльний аналіз основних слов'янських географічних термінів здійснено в монографії М. Толстого «Славянская географическая терминология. Семасиологические этюды» на діалектному географічному мате-

ріалі Полісся. Автор стверджує, що саме «діалектний матеріал є основою будь-якого лінгвогеографічного дослідження, а семантика слова (терміна) часто виявляється в безпосередній залежності від його географії» [6, с. 3].

О. Михальчук у своїй праці «Мікротопонімія Підгір'я» здійснила системний лінгвістичний аналіз мікротопонімів цього регіону з огляду на лексико-семантичне значення основ і структурно-словотвірні моделі. Проаналізовано склад і специфіку, здійснено семантичний, лексичний та словотвірний аналіз географічної лексики Волині (говірки південного-західного й північного наріч) порівнянно з українською літературною мовою, українськими діалектами та відповідною лексикою інших слов'янських мов (О. Данилюк). Виконано лексикографічний опис найменувань рельєфу північних говірок (Т. Марусенко). Зібрано й систематизовано географічну лексику Чернігівсько-Сумського Полісся (С. Черепанова). На матеріалі говірок Кіровоградщини встановлено семантичні особливості географічних найменувань Центральної України (Т. Громко) [5, с. 15]. У науковому дослідженні Н. Сіденко «Географічна апелятивна лексика східностепових говірок Центральної Донеччини» на матеріалі обстежених говірок виконано системний опис складу й семантичної структури географічної апелятивної лексики та подано її ареальну й лексикографічну характеристику [5, с. 20]. З'ясовано чинники формування й функціонування географічної апелятивної лексики, специфіку географічної номенклатури як тематичної групи, визначено центральні й периферійні лексико-семантичні групи та мікрогрупи. Розглянуто функціональне співвідношення однослівної та не однослівної номінації географічних найменувань.

Н. Лісняк здійснила лінгвістичний аналіз мікротопонімів Західного Поділля, О. Афанасьєв у своїй роботі «Географічне дослідження топонімичної системи України» обґрунтував цілісну концепцію системного топонімо-географічного дослідження території загальнодержавного рівня, В. Каїна у праці «Структура, функції та лексикографія конотативної топонімії» зробила комплексне порівняльне дослідження структури й функцій відомих інтра- та інтерлінгвальних конотативних топонімів. Нещодавно з'явилися роботи «Народна географічна термінологія в західноподільських говірках» (І. Потапчук) та «Народна географічна термінологія Ровенщини» (С. Шийка).

Отже, географічна номенклатура південно-східних говорів української мови досі залишається недостатньо вивченою. Важливість досліджен-

ня проблем географічної термінології беззаперечно: цей специфічний пласт лексики вимагає не тільки реєстрації та опису у відповідних словниках, але й розуміння того, як він функціонує. Глибокі топонімічні дослідження здійснюються з визначення та з'ясування первинного значення географічних термінів. Ця робота призводить до визначення ареалів топонімів, які показують стійкість географічних термінів на великих просторах. За площею ареалів і їх географії можна визначити розвиток мов і історичні особливості народонаселення. Крім того, місцеві географічні терміни – ключ до розкриття етимології багатьох географічних назв. Це цікавий об'єкт порівняльного наукового дослідження, результатом якого є складання словників географічних термінів.

Список літератури:

1. Ващенко В. С. Південно-східні говори [Електронний ресурс]. http://leksika.com.ua/19000427/ure/pivdenno-shidni_govori.
2. Вихватенко М.Т., Солодка С.С. Луганська діалектологічна школа / М.Т. Вихватенко, С.С. Солодка // Лінгвістика: зб. наук. праць. – Луганськ: ДЗ «ЛНУ ім. Т. Шевченка», 2010. – №3 (21). – С. 16–23.
3. Лабунец Н.В. Русская географическая терминология в ситуации языкового контакта. - Тюмень. Изд-во Тюмен. ун-та, 2007. – 180 с.
4. Радевич-Винницький Ярослав Мова і нація [Текст]: тези про місце і роль мови в національному відродженні України / Я. Радевич-Винницький, В. Іванишин. - 5 вид., виправ., доп. - Кам'янець-Подільський: Абетка, 2003. - 120 с.
5. Сіденко Н.П. Географічна апелювативна лексика східно степових говірок Центральної Донеччини [Текст]: дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / Сіденко Надія Петрівна, Донецький національний ун-т. - Донецьк, 2003. – С. 15-16.
6. Толстой Н.И. Славянская географическая терминология. Семасиологические этюды. / Н.И. Толстой – М., 1969. – 261 с.

Сиваловська Ю. С.
аспірант кафедри української літератури
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЖАНРОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ПРОЗИ ІРЕН РОЗДОБУДЬКО

Ірен Роздобудько розпочала свою творчу діяльність наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття, коли продовжується трансформація художньої літератури на ідейно-тематичному, жанрово-стильовому та сюжетно-композиційному рівнях. Аналіз жанрових особливостей творів письменниці є суттєвим і необхідним для дослідження специфіки прози Ірен Роздобудько, оскільки таким чином складається цілісне враження про творчу індивідуальність авторки.

Мета студії полягає в тому, щоб, спираючись на аналіз прозової творчості Ірен Роздобудько, визначити домінанти жанрових інваріантів в широкому спектрі та функціональне призначення їх у контексті творення художнього світу цієї прози.

Проблемами жанру в літературознавстві зацікавилися і займаються такі науковці, як М. Бахтін, Ц. Тодоров, Н. Фрай, Н. Копилянська, Г. Грабович, Л. Чернець, Т. Бовсунівська, В. Полщук та інші. Учені по-новому підходять до розгляду специфіки жанрових форм (модифікацій та різновидів) та їх розвитку.

Жанр – основне поняття для з'ясування сутності масової літератури, він «діє як потужний інструмент її самоорганізації... Жанр за допомогою свого інваріанту-канону виражає ідею максимальної стандартизації, що дає змогу міркувати про «формульність» популярної белетристики» [7, с. 153].

Проза Ірен Роздобудько характеризується надзвичайно розгалуженою системою жанрових ознак, де можемо виділити такі жанри: це і авантюрний детектив, психологічний та детективний трилери, психологічна драма, автобіографічний та сентиментально-чуттєвий роман, роман-алюзія, роман у повілях, лікарняна повість, політична комедія абурду, трагелог, оповідання, в яких письменниця представила глибокі філософські роздуми